Monika Noviello, *Wybrane koncepcje geopolityczne XX i XXI wieku*, Polskie Towarzystwo Geopolityczne, Kraków 2025, ss. 155, ISBN 978-83-977087-1-6

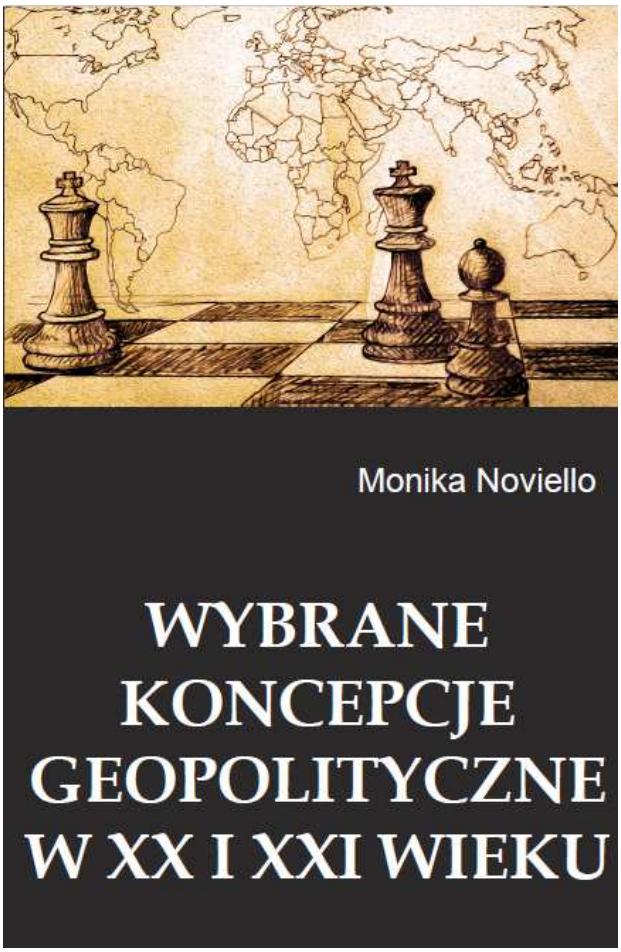

W ostatnich latach obserwuje się wyraźny wzrost zainteresowania geopolityką - zarówno jako językiem opisu relacji międzynarodowych, jak i narzędziem analitycznym używanym w debatach publicznych, strategicznych oraz akademickich. Zjawisko to nie jest jednak wolne od uproszczeń. W przestrzeni medialnej pojęcie „geopolityki" bywa stosowane intuicyjnie, nierzadko jako synonim

rywalizacji mocarstw czy „polityki siły", bez odwołania do rzeczywistego dorobku badawczego dyscypliny. Tym większe znaczenie mają publikacje porządkujące podstawowe koncepcje i autorów tworzących fundamenty myślenia geopolitycznego, a jednocześnie pozwalające czytelnikowi zrozumieć, skąd biorą się współczesne interpretacje przestrzeni, potęgi oraz interesów państw.

Taką rolę spełnia książka dr Moniki Noviello *Wybrane koncepcje geopolityczne XX i XXI wieku* (Kraków 2025), wydana przez Polskie Towarzystwo Geopolityczne. Autorka podejmuje próbę syntetycznego przedstawienia kluczowych nurtów i twórców geopolityki - od klasycznych koncepcji potęgi morskiej i lądowej, przez rozwój podejść uwzględniających nowe domeny strategiczne, aż po wybrane interpretacje współczesnych procesów międzynarodowych. Struktura pracy oraz wyraźny komponent dydaktyczny wskazują, że publikacja została pomyślana nie tylko jako lektura specjalistyczna, lecz także jako materiał wspierający proces kształcenia, przede wszystkim na kierunkach związanych z geopolityką, stosunkami międzynarodowymi i naukami o bezpieczeństwie.

Recenzowana książka stanowi interesującą próbę uporządkowania najważniejszych koncepcji geopolitycznych w formie przystępnego kompendium. Jej istotnym atutem jest to, że prowadzi czytelnika przez kluczowe nazwiska i idee w sposób klarowny, a jednocześnie na tyle szeroki, by uchwycić różnorodność podejść do geopolityki oraz ich znaczenie dla rozumienia relacji międzynarodowych. Na początku warto przyjrzeć się temu, jak autorka uporządkowała materiał i w jaki sposób prowadzi czytelnika przez kolejne koncepcje.

Książka dr Moniki Noviello została skonstruowana w sposób przejrzysty i uporządkowany. Po krótkim wprowadzeniu następuje szesnaście rozdziałów poświęconych wybranym koncepcjom geopolitycznym, a całość zamyka podsumowanie oraz bibliografia. Taki schemat ułatwia odbiór publikacji, zwłaszcza czytelnikom szukającym uporządkowanego przeglądu koncepcji.

Zasadniczą osią narracji jest układ chronologiczno-problemowy. Autorka rozpoczyna od klasycznych ujęć geopolityki i postaci uznawanych za prekursorów tej dziedziny, przechodząc następnie do koncepcji, które szczególnie mocno wpłynęły na rozwój myślenia strategicznego w XX wieku. W kolejnych częściach książki pojawiają się także wątki współczesne, zwłaszcza związane z rywalizacją mocarstw i zmianami w układzie sił w XXI wieku.

Na plus należy zaliczyć również to, że autorka nie ogranicza się do jednego wymiaru rywalizacji strategicznej. W książce przedstawiono zarówno koncepcje akcentujące znaczenie przestrzeni lądowej i kontroli nad Eurazją, jak i podejścia związane z potęgą morską i dominacją szlaków komunikacyjnych. Uzupełnieniem tego obrazu są rozdziały odnoszące się do rosnącego znaczenia domeny powietrznej, co pozwala ukazać geopolitykę w sposób bardziej wielowymiarowy.

Istotnym elementem konstrukcji pracy jest także dobór tematów, który obok klasycznych koncepcji obejmuje zagadnienia wyraźnie osadzone we współczesności. Na uwagę zasługuje obecność rozdziałów dotyczących Arktyki i nowego znaczenia północnych kierunków geostrategicznych, a także rosyjskich koncepcji geopolitycznych i ich roli w budowaniu szerszej narracji strategicznej Federacji Rosyjskiej. Takie zestawienie pozwala traktować książkę nie tylko jako przegląd teorii, ale również jako punkt odniesienia dla interpretowania aktualnych procesów międzynarodowych.

Publikacja zachowuje dydaktyczny charakter również poprzez zastosowanie pytań do dyskusji, które zamykają poszczególne części. Tego typu rozwiązanie może być szczególnie przydatne w pracy ze studentami: sprzyja samodzielnemu myśleniu, porównywaniu koncepcji i dostrzeganiu ich znaczenia nie tylko historycznego, lecz również analitycznego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje obecność rozdziałów, które wprowadzają czytelnika w problematykę geopolityki współczesnej w sposób osadzony w konkretnych przykładach. W rozdziale „Geopolityka arktyczna" autorka wskazuje Arktykę jako przestrzeń rywalizacji o rosnącym znaczeniu, zwracając uwagę m.in. na Północną Drogę Morską oraz konsekwencje topnienia pokrywy lodowej, które mogą otworzyć nowe szlaki komunikacyjne i dostęp do zasobów (s. 56 i nast.). Takie ujęcie pokazuje, że geopolityka w książce Noviello nie jest rozumiana wyłącznie jako historia koncepcji, ale również jako narzędzie interpretowania zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa XXI wieku.

Podobną rolę pełni rozdział poświęcony rosyjskim koncepcjom geopolitycznym. Autorka omawia tu ewolucję myśli rosyjskiej „od okcydentalizmu i eurazjatyzmu po neoeurazjatyzm Aleksandra Dugina", a tym samym zwraca uwagę na ideowy wymiar polityki rosyjskiej oraz na znaczenie narracji geopolitycznej w uzasadnianiu działań państwa (zob. rozdz. IX; s. 70-97). Ten fragment publikacji ma szczególną wartość, ponieważ pozwala spojrzeć na rosyjskie koncepcje nie jako marginalny

nurt, lecz jako element szerszego instrumentarium politycznego, wykorzystywanego do budowania wizji ładu międzynarodowego.

W tym kontekście znaczące jest również podsumowanie książki, w którym autorka akcentuje, że problem kontroli przestrzeni pozostaje aktualny niezależnie od epoki, przy czym przestrzeń ta może być rozumiana zarówno w kategoriach fizycznych, jak i w wymiarze powietrznym, morskim czy informacyjnym (s. 147). Ten wniosek dobrze domyka publikację i pozwala potraktować ją nie tylko jako przegląd koncepcji, lecz również jako punkt odniesienia dla współczesnej refleksji strategicznej.

W recenzowanej publikacji na uwagę zasługuje również sposób prowadzenia wywodu. Autorka konsekwentnie dąży do syntetycznego przedstawienia omawianych koncepcji, zachowując przy tym wyraźny porządek narracyjny: czytelnik otrzymuje najpierw kontekst, następnie główne założenia danej szkoły myślenia, a na końcu krótkie podsumowanie kluczowych wniosków. Dzięki temu książka dobrze spełnia funkcję porządkującą.Pozwala nie tylko odtworzyć podstawowe pojęcia, lecz także zauważyć różnice między poszczególnymi podejściami do rywalizacji międzynarodowej i interpretacji przestrzeni.

Zaletą jest także to, że Noviello w wielu miejscach unika uproszczonego traktowania klasyków geopolityki jako zestawu „haseł". Poszczególne koncepcje nie są sprowadzone do prostych schematów, lecz zostają pokazane w związku z realiami epoki i logiką strategiczną, z jakiej wynikały. Jest to szczególnie istotne w przypadku takich autorów, jak Mackinder czy Spykman, których idee bywają dziś przywoływane w sposób skrótowy, bez uwzględnienia ich pierwotnych założeń oraz celów analitycznych.

Książka może być przydatna nie tylko jako wprowadzenie dla studentów, ale również jako materiał pomocniczy dla osób, które potrzebują uporządkowanego zestawienia koncepcji geopolitycznych w jednym miejscu. W tym sensie publikacja dobrze wypełnia niszę między pozycjami stricte podręcznikowymi a pracami o charakterze specjalistycznym, które zakładają już wysoką znajomość literatury przedmiotu. Można ją traktować jako solidną podstawę do dalszej lektury - zarówno klasycznych tekstów geopolitycznych, jak i współczesnych analiz strategicznych.

Na tle licznych zalet publikacji warto jednak wskazać kilka elementów, które mogą budzić pewien niedosyt, zwłaszcza z perspektywy czytelnika akademickiego. Uwagi te nie podważają wartości pracy, lecz wynikają przede wszystkim z przyjętej przez

autorkę formuły kompendium i syntetycznego opracowania wybranych koncepcji.

Pierwszą z nich jest nierównomierność w objętości oraz stopniu rozwinięcia poszczególnych rozdziałów. Część zagadnień została omówiona bardzo skrótowo, podczas gdy inne otrzymują znacznie szersze opracowanie. Przykładem jest rozdział poświęcony rosyjskim koncepcjom geopolitycznym, w tym neoeurazjatyzmowi Aleksandra Dugina, który zajmuje istotną część książki (rozdz. IX; s. 70-97). Taki rozkład akcentów można tłumaczyć zamiarem podkreślenia tematów szczególnie aktualnych we współczesnym środowisku strategicznym. Mimo to z punktu widzenia spójności konstrukcyjnej publikacji można rozważyć w przyszłości bardziej wyrównane rozłożenie treści - zwłaszcza poprzez nieznaczne poszerzenie tych rozdziałów, które obecnie mają charakter najbardziej zwięzły.

Drugą kwestią jest dominacja stylu rekonstrukcyjnego nad porównawczym. Autorka rzetelnie przedstawia najważniejsze koncepcje i ich założenia, jednak rzadziej wchodzi w bezpośrednie zestawienia i konfrontacje między poszczególnymi szkołami. W efekcie czytelnik otrzymuje uporządkowany przegląd idei, ale nie zawsze dostaje narzędzia do głębszego uchwycenia różnic metodologicznych oraz punktów spornych, które towarzyszyły geopolityce jako dyscyplinie. Przykładowo, w przypadku klasycznych koncepcji Mahana, Mackindera i Spykmana wartościowym uzupełnieniem mogłyby być krótkie porównawcze podsumowania, wskazujące różnice między perspektywą potęgi morskiej a koncepcją Heartlandu i Rimlandu oraz wynikające z nich odmienne wnioski strategiczne. Poszerzenie tej warstwy porównawczej mogłoby dodatkowo wzmocnić analityczny charakter książki, bez konieczności rezygnowania z jej przejrzystej struktury.

Z tym wiąże się również napięcie między funkcją dydaktyczną a pogłębieniem naukowym. Książka została przygotowana w sposób przystępny, a pytania do dyskusji stanowią praktyczny element wspierający proces kształcenia. Jednocześnie syntetyczna forma sprawia, że część tematów - szczególnie tych bardziej problemowych i wielowymiarowych - pozostaje na poziomie wprowadzenia, bez szerszej polemiki z literaturą czy alternatywnymi interpretacjami. W tym sensie publikacja świetnie sprawdza się jako fundament i punkt startowy, natomiast czytelnik zainteresowany bardziej pogłębioną refleksją będzie musiał sięgnąć po prace stricte specjalistyczne.

Wreszcie należy odnieść się do samego tytułu i przyjętej selekcji tematów. Zapis „wybrane koncepcje" w oczywisty sposób ogranicza

zakres publikacji, a dobór autorów i szkół myślenia jest w dużej mierze trafny i odpowiada klasycznemu kanonowi geopolitycznemu. Można jednak rozważyć, czy w kolejnych wydaniach nie warto byłoby w większym stopniu rozwinąć wybrane perspektywy współczesne, szczególnie te związane z geopolityką informacji i technologią. Tym bardziej, że sama autorka w podsumowaniu podkreśla rosnące znaczenie kontroli przestrzeni informacyjnej (s. 147), co mogłoby stanowić dobry punkt wyjścia do szerszego omówienia nowych wymiarów rywalizacji międzynarodowej.

Podsumowując, książka dr Moniki Noviello *Wybrane koncepcje geopolityczne XX i XXI wieku* stanowi wartościowe opracowanie syntetyczne, porządkujące podstawowe nurty myślenia geopolitycznego oraz wybrane wątki współczesne. Publikacja jest napisana w sposób klarowny, a jej układ sprzyja zarówno systematycznej lekturze, jak i wykorzystywaniu jej jako materiału pomocniczego w pracy dydaktycznej. Szczególnie istotne jest to, że autorka - obok klasycznego kanonu - uwzględnia także zagadnienia aktualne, co czyni książkę użyteczną z perspektywy studentów oraz czytelników poszukujących uporządkowanego wprowadzenia do geopolityki.

Mimo wskazanych w recenzji elementów, które mogłyby zostać rozwinięte lub lepiej zrównoważone, całość należy ocenić pozytywnie. Jest to pozycja, która spełnia swoją funkcję jako kompendium i może stanowić dobry punkt wyjścia do dalszych, bardziej pogłębionych studiów nad geopolityką i geostrategią. Z tego względu książkę można polecić zarówno studentom, jak i osobom zainteresowanym analizą relacji międzynarodowych w ujęciu geopolitycznym.

Dawid Przybylski